

ประสบการณ์ชีวิตจากการ เป็นรัฐมนตรีเกษตร

ตนเชื่อในสังคมน้อยอย่างหนึ่งว่า แม้มองสู่ด้านนอกจะมีการแบ่งงานกันไปอย่างชัดเจนแล้ว แต่หากมองสู่ด้านในย่อมพบว่ามีการเสถียรกันหมด โดยมุ่งที่ขวัญกำลังใจคน หากมีการแสดงออกด้วยความจริงใจอย่างชัดเจนแม้เราจะไม่เข้าไปหาเขาแต่เขาจะเข้ามาหาเราเองอย่างปราศจากการเลือกมาจากรุ่น และยังสามารถไปถึงชาวบ้านทั่วๆ ไปอย่างเป็นธรรมชาติด้วย จึงไม่ได้ทุกร้อนอะไรกับเรื่องเงินและอำนาจซึ่งคนอื่นมาเอาไป

ก่อนอื่นขอกล่าวชี้แจงว่าการเขียนเรื่องนี้ตนไม่มีเจตนาที่จะตำหนิหรือให้ร้ายใครโดยที่ตระหนักดีว่า แต่ละคนมีธรรมชาติอันเป็นที่มาไม่เหมือนกัน และหลักธรรมก็ได้ชี้แนะไว้ว่า จงมองทุกสิ่งในแง่ดี ดังนั้นภายในเนื้อหาสาระ จึงไม่ควรมองที่รูปแบบจากพฤติกรรมของคน แต่ขอให้มองที่แนวคิดซึ่งนำไปปฏิบัติในการหาทางออกเพื่อหวังทำงานในช่วงนั้นให้ได้ผล แทนที่จะอ้างว่าทำไม่ได้เพราะติดขัดด้วยเรื่องนั้นเรื่องนี้

หากมีใจเป็นกลางถึงระดับหนึ่งจะพบว่า คุณค่าชีวิตตนเองไม่ว่ามีโอกาสสัมผัสสิ่งใดก็ตาม ถ้าทำดีที่สุดแล้วย่อมรู้เองว่าสิ่งนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ความจริง และการเรียนรู้ให้เห็นความจริงได้ตนต้องเป็นผู้นำปฏิบัติจากความจริงซึ่งมีอยู่ในใจ โดยไม่นำเอากิเลสเข้าไปแอบแฝง

ดังนั้น การจะเข้าไปเป็นอะไรก็ตาม ถ้าไม่ได้เกิดจากความรู้สึกอยากได้สิ่งนั้น ย่อมเข้าใจไม่ยากว่าแท้จริงแล้วก็คือส่วนหนึ่งซึ่งให้โอกาสสัมผัสความจริงจากประสบการณ์ชีวิตเท่านั้น ทำให้เห็นว่า จะอยู่ที่ไหนและเป็นอะไรย่อมไม่มีความแตกต่างกัน เพียงช่วยให้ตนสัมผัสกับภาวะหลากหลายบนพื้นฐานสังคมน้อยเพื่อหวังเรียนรู้ให้มีทรรศนะที่กว้างออกไปอีกทั้งลึกซึ้งยิ่งขึ้นกว่าเก่า

ซึ่งความรู้สึกเช่นนี้น่าจะเกิดจากการหยั่งรู้ถึงคุณค่าตนเองได้ทุกขณะ ช่วยให้ตนมีกำลังใจทำงานอย่างเต็มที่แม้เกิดปัญหาแทนที่จะรู้สึกท้อถอยกลับหาทางออกได้เองทุกเรื่องโดยไม่ต้องตกอยู่ในสภาพมุ่งปะทะกับคนอื่น แต่สามารถปรับวิธีการทำงานในแต่ละช่วงให้ผ่านไปได้อย่างสอดคล้องกันกับเหตุและผล ทำให้ผลงานปรากฏได้เองอย่างเป็นธรรมชาติ อีกทั้งยอมรับความจริงว่างานจะปรากฏผลเป็นอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้สึกจากสายตาผู้อื่น

แทนที่จะแสดงออกเองโดยเฉพาะเน้นด้านซึ่งรู้สึกดีกว่าดีหรือน่าชื่นชม ซึ่งทำให้เป็นเพียงการเสียมารยาทเท่านั้นหากยังสูญเสียคุณค่าที่ควรจะมีอยู่ในรากฐานความรู้สึกของตนด้วย การแสดงออกว่า ผลงานของตนได้รับผลดี หรือมีความสำเร็จ น่าจะถือเป็นสิ่งบ่งบอกถึงภาวะลึ้มตัวอย่างชัดเจนแล้ว

และบุคคลผู้แสดงออกในลักษณะนี้ แม้ผลงานจากตนจะตกต่ำแค่ไหนย่อมมีธรรมชาติที่ดีอันต่อไปอีก

ประมาณช่วงปี พ.ศ. 2497 ซึ่งขณะนั้นคนทั่วไปยังมองเห็นสาระสำคัญของกล้วยไม้อันเป็นประโยชน์ต่อชีวิตและสังคมน้อยมากแต่กลับมีภาพพจน์ปฏิเสธ จึงไม่มีการสอนในสถาบันการศึกษา แม้ให้ความรู้ในรูปแบบอื่น แต่ตนกลับรู้สึกท้าทายเริ่มนำปฏิบัติเพื่อศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง กับอีกด้านหนึ่งก็ให้การฝึกอบรมเพื่อเผยแพร่ความรู้ซึ่งไม่เพียงเน้นอยู่ในด้านเทคนิค หากใช้การวางแผน และการจัดการซึ่งมุ่งที่คน โดยใช้ทฤษฎีและสติปัญญา รวมถึงเวลาว่างส่วนตัว ซึ่งขณะนั้นมีเยาวชนกลุ่มหนึ่งเข้ามาให้การสนับสนุนโดยที่ต้องการแสวงหาวิชาความรู้จากตนด้วย

นอกจากพื้นฐานแนวคิดสำคัญซึ่งไม่เพียงรองรับการทำงานอยู่เบื้องหลัง หากยังประกาศออกมาเป็นเจตนารมณ์อย่างมั่นคงและต่อเนื่อง ซึ่งตนคิดว่าประเด็นนี้อยู่เหนือความสำคัญของวิชาความรู้ที่ให้แก่ทุกคนน่าจะได้แก่ **อุดมการณ์ซึ่งประกาศออกมาเป็นช่วงๆ ว่า จะใช้กล้วยไม้เป็นสื่อสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนทุกสภาพชีวิตความเป็นอยู่และทุกชาติภาษา**

ซึ่งเชื่อว่าจะแสดงออกเพียงด้วยคำพูดและข้อเขียนเท่านั้น หากที่ควรถือว่าสำคัญกว่าก็คือการนำปฏิบัติจากจิตวิญญาณตนเองอย่างเด็ดเดี่ยวในทุกกรณี แม้หลายครั้งหลายหนจะถูกกระแสต่อต้านอย่างหนัก และกระแสซึ่งผสมกลมกลืนอยู่ในเรื่องต่างๆ ส่งผลให้สิ่งที่ติดตามมาภายหลังมีเหตุมีผลน่าสนใจเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง แม้การได้รับโอกาสให้เข้าไปทำงานในตำแหน่งรัฐมนตรี ช่วยให้เรียนรู้ความจริงจากด้านในอย่างหลากหลายด้วย

อนึ่ง การให้บริการฝึกอบรมความรู้เรื่องกล้วยไม้แก่คนทั่วไป บนพื้นฐานอุดมการณ์ซึ่งเปิดกว้างดังกล่าวได้ให้โอกาสสนสัมผัสและเรียนรู้จากคนแทบจะทุกกลุ่มอาชีพ แม้ว่ายุบนพื้นฐานคนในชาติเดียวกัน แต่การปฏิบัติย่อมมีเหตุมีผลแผ่กว้างออกไปถึงคนทุกชาติภาษาได้ด้วยตัวของมันเอง ถ้าไม่ไปยึดติดอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งในที่สุดจึงทำให้เชื่อชัดเจนยิ่งขึ้นว่า สิ่งนี้น่าจะถือเป็นหัวใจและเป็นศูนย์รวมระหว่างการเรียนรู้ซึ่งมีผลอนุรักษ์ทุกสิ่งทุกอย่าง กับอีกด้านหนึ่งย่อมมีการพัฒนาที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างมีเหตุมีผล

ในชั้นอบรมซึ่งกระทำอย่างต่อเนื่องกัน ในแต่ละปีจึงมีคนอย่างหลากหลายตั้งแต่กรรมาชีพจนถึงผู้มีอันจะกินอีกทั้งพ่อค้าและแม่บ้านรวมถึงเยาวชน ในด้านข้าราชการการก็มีตั้งแต่พลทหาร นายสิบ นายร้อย นายพัน จนถึงนายพล และพลเรือนก็มีตั้งแต่ข้าราชการผู้น้อยจนถึงรัฐมนตรี

แต่เมื่อเข้าไปร่วมอยู่ในบรรยากาศกิจกรรมการอบรม ก็พยายามทำให้แต่ละคนรู้สึกเหมือนกันหมด เมื่อมีกิจกรรมนอกชั่วโมงบรรยายก็ให้ร่วมกันทำ ใครถูกมอบหน้าที่ให้เป็นหัวหน้าทำเรื่อง

อะไรต้องลงมือปฏิบัติเองด้วยโดยเฉพาะตัวผู้เขียนเอง นอกจากให้ความเป็นกันเองแก่ทุกคนอย่างเสมอภาคแล้ว หลายเรื่องยังลงมือปฏิบัติร่วมด้วย

การฝึกอบรมได้กระทำติดต่อกันทุกปี โดยใช้วันทำงานและใช้เวลาหลังเลิกงานแล้ว สัปดาห์ละ ๒ ครั้ง ส่วนวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ส่วนหนึ่งจัดกลุ่มเล็กๆ หมุนเวียนกันมาฝึกภาคปฏิบัติซึ่งในช่วงแรกๆ ก็ใช้ที่บ้านตัวเองหมุนเวียนกันไปจนทั่วถึงทั้งชั้น ส่วนที่เหลือสนับสนุนให้มีกิจกรรมทำร่วมกัน โดยที่ริเริ่มกันเองอย่างอิสระ ในแต่ละปีใช้เวลาอย่างน้อย ๔ เดือนบางรุ่นเลยไปถึง ๖ เดือนเนื่องจากผู้รับการอบรมร่วมกันxorร้อง หลังจากจบรุ่นแล้วก็มีติดตามสนับสนุนและประเมินผลต่อไปอย่างไม่ทอดทิ้ง

เมื่อเวลาถัดมาถึงช่วงปี พ.ศ.2515 วันหนึ่งก็ได้รับการติดต่อจากนายทหารคนสนิทของ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเสนาธิการกองทัพบก ขอเชิญผมและภรรยาไปรับประทานอาหารค่ำบ้านซึ่งอยู่ในบริเวณบางเขนตามวันเวลาที่นัดหมายไว้ และค่ำวันนั้นเจ้าของบ้านได้กล่าวว่า **ที่ผมเชิญอาจารย์มาวันนี้ ก็เพื่อแสดงความขอบคุณที่ได้ช่วยให้ทหารของผมมีความรู้และมองเห็นช่องทางทำงานพิเศษจากเวลาว่าง**

ซึ่งจริงๆ แล้วในอีกด้านหนึ่ง ช่วงนั้นก็ยังมีนายทหารระดับพันเอกและนายพลบางคนที่ผ่านมาการอบรมจากเราไปแล้วลงมาทำงานร่วมด้วย และเราเองก็พยายามสนับสนุนให้มีการประสานงานระหว่างราชการกับประชาชนจากการใช้สิ่งซึ่งสร้างไว้เป็นสื่อ ทำให้ไม่ว่าใครต้องการอะไรจากที่ไหนสามารถหาได้คล่องตัวพอสมควร

หลังจากการพบกันระหว่างที่ร่วมรับประทานอาหารค่ำ ซึ่งช่วยให้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันครั้งนั้นแล้วก็ไม่มีโอกาสพบกันอีก พอดีกับกับตนเป็นคนมีนิสัยไม่สนใจไปหาใครที่มีอำนาจในระดับบนๆ ถ้าไม่มีระบุจำเป็นโดยเฉพาะเกี่ยวกับงานที่ให้ประโยชน์แก่คนทั่วไป หากเอาเวลามาเน้นการทำงานเพื่อคนระดับล่างจากความคิดที่เปิดกว้างซึ่งถือปฏิบัติมาตลอดชีวิต โดยไม่คำนึงถึงเรื่องอามิสสินจ้างใดๆ ทั้งสิ้น

จนกระทั่งมาถึงช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๙-๒๕๒๐ ซึ่งขณะนั้นตนดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และอยู่ระหว่างการเตรียมงานประชุมกล้วยไม้โลกครั้งที่ ๙ โดยมีกำหนดการจัดงานในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ จึงมีการเดินทางไปติดต่oprสานงานกับประเทศต่างๆ หลังจากกลับมาถึงกรุงเทพฯ. ก็ทราบว่ามีประกาศแต่งตั้งให้เข้าไปร่วมเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติในขณะ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

หลังจากเข้าไปสัมผัสบรรยากาศวงใน ทำให้ตนมีโอกาสเรียนรู้ถึงพฤติกรรมและแนวคิดรวมถึงนิสัยคนวงในหลายคน คนดีๆ ก็มีแต่บางคนทั้งๆ ที่มีตำแหน่งหน้าที่เป็นผู้บริหารการศึกษาแต่กลับ

แสดงความเห็นแก่ตัวออกมาอย่างเปิดเผย สะท้อนให้อ่านถึงเงื่อนไขซึ่งแฝงเป็นปัญหาอยู่ในรากฐานการศึกษา ทำให้คนต้องทวนกลับมาชำระล้างจิตใจเพื่อไม่ให้ไปยึดติดอยู่กับสิ่งดังกล่าว

พอถึงช่วงกลางปี พ.ศ. ๒๕๒๑ การร่างรัฐธรรมนูญฉบับนั้นก็ผ่านไปและสภานิติบัญญัติก็ถูกยุบไปตามเงื่อนไขและมีการพิจารณาตัวบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีใหม่ หลังจากนั้นไม่นานตนก็ได้รับการทาบทามให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทั้งๆ ที่ไม่ได้เป็นบุคคลผู้มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งในประเด็นนี้น่าสนใจนำมาวิเคราะห์เนื่องจากในช่วงหลังๆ มักมีผู้พูดกันกว้างขวางยิ่งขึ้นว่า ผู้บริหารประเทศควรมาจากการเลือกตั้ง บ้านเมืองจึงจะเป็นประชาธิปไตย

ถ้าไม่มองอย่างผิวเผินและไม่มองด้านเดียวย่อมเห็นได้ว่า การเลือกตั้งเป็นเพียงเปลือกนอกของประชาธิปไตย ส่วนเนื้อในน่าจะได้แก่ประเด็นที่ว่า ผู้ที่เข้าไปทำหน้าที่แทนประชาชนไม่ว่าจะผ่านการเลือกตั้งหรือไม่ เป็นที่ยอมรับจากประชาชนคนทั่วไปหรือเปล่า ซึ่งประเด็นนี้คงหนีไม่พ้นคุณสมบัติของคนแต่ละคน โดยเฉพาะ ประเด็นของความจริงใจที่สะท้อนภาพให้เห็นมานานทำให้มันใจได้

หากสามารถยังรู้ได้ถึงปัญหาซึ่งแฝงอยู่ในรากฐานคนกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงซึ่งทั้งสองประเด็นถือเป็นอีกด้านหนึ่งน่าจะเห็นได้ว่า ภาวะยึดติดรูปแบบหรือยึดติดเปลือกเป็นสังขรณ์ซึ่งแฝงอยู่ในสังคมอย่างลึกซึ้ง ทำให้วิถีทางการเปลี่ยนแปลงมุ่งสู่ทิศทางนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้นแม้ในยุคนี้จะมี ส.ส.ปนกับผู้ที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งเข้าไปเป็นรัฐมนตรีร่วมกันอยู่พอสมควร แต่ก็ไม่มีเสียงวิจารณ์อะไรมาก อย่างไรก็ตามในด้านที่เข้าไปอย่างอิสระย่อมมีสองด้านเป็นความจริงด้วยเช่นกัน โดยที่ด้านหนึ่งอาจเข้าไปบนพื้นฐานความรู้สึกส่วนตัว กับอีกด้านหนึ่งเข้าไปเพราะผลจากความรู้สึกของคนทั่วไป

ในช่วงนั้นทราบว่ามีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงนี้รวม ๔ คน และนายกรัฐมนตรีจะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการฯ.เอง เนื่องจากให้ความสนใจการเกษตรเป็นพิเศษ รวมถึงการประกาศให้ปีนั้นเป็นปีของเกษตรกรด้วย

ตนไม่ได้คิดอะไรมากไปกว่า ประเด็นของการเรียนรู้จากบรรยากาศของวงในซึ่งน่าจะสามารถแสดงออกมาสู่วงนอกเพื่อให้มองเห็นภาพปัญหาได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เนื่องจากยังไม่เคยสัมผัสมาก่อน จึงได้ตอบรับ และเชื่อในเหตุผลว่าการจะเรียนรู้ได้ลึกซึ้งคงต้องมีความรักความสนใจที่จะทำงานอย่างเต็มที่จากรากฐานซึ่งละจากภาวะยึดติดด้วย

ซึ่งความจริงแล้วเท่าที่ชีวิตการทำงานของตนผ่านพ้นมาก็ถ้อยมันอยู่กับหลักดังกล่าวมาโดยตลอดและในช่วงนั้นตนก็ยังคงเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในวาระที่สอง กับอีกสิ่งหนึ่งเท่าที่เป็นมาแล้วก็ทำงานถึงนิสิตและบรรดาอาจารย์ด้วย จึงมีความรู้สึกเล็กๆ ว่าน่าจะสานสัมพันธ์

ระหว่างสองด้านโดยถือเอาการเรียนรู้ซึ่งกันและกันเป็นพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสานกระแสนี้ สองด้านลงไปถึงชาวบ้านในชนบท

หลังจากได้รับโปรดเกล้าฯ และประกาศเป็นทางการแล้ว ตนก็ยังคงทำงานอยู่ที่มหาวิทยาลัยฯ. ต่อมาอีก ๓-๔ วัน เนื่องจากจะต้องประสานงานเก่าและวางแผนมอบหมายงานให้ผู้บริหารระดับรองฯ. ทำการแทนแต่ก็ไม่อยากนักเพราะปกติแม้ระหว่างช่วงก่อนๆ ก็กระจายงานและอำนาจในด้านธุรการให้กว้างออกไปอย่างไม่เคยคำนึงว่าใครจะใช้เงื่อนไขดังกล่าวย้อนกลับมายึดอำนาจ เพราะตนไม่เคยยึดติดกับสิ่งนี้อยู่แล้ว

คงลุกจากโต๊ะในห้องปรับอากาศไปใช้สัมผัสคนระดับล่าง จากนิสิตนักศึกษาซึ่งรู้สึกเสมือนลูกหลาน อาจารย์แม้ถึงภารโรงและยามมากขึ้น รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมนำชีวิตเยาวชนลงสู่ชนบท โดยที่ปลดเอาความรู้สึกว่ามีตำแหน่งออกไปจากหัวใจจนหมดโดยเหตุที่มองเห็นว่า **ส่วนนี่คือพื้นฐานสำคัญที่สุดของการพัฒนาคุณภาพการศึกษา รวมถึงผลสู่อีกด้านหนึ่งซึ่งหวนกลับมาพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองอย่างถึงรากฐาน**

วันแรกที่ก้าวเข้าไปทำงานในกระทรวงฯ. ก็ทราบจากข้าราชการโดยเฉพาะระดับกลางมาถึงระดับล่างซึ่งมีหลายคนเคยเป็นลูกศิษย์มาก่อนและตนก็มีความเป็นกันเองเป็นธรรมชาติอยู่แล้วว่า ที่ในกระทรวงฯ. มีห้องทำงานรัฐมนตรีช่วยฯ. อยู่ ๓ ห้อง กลุ่มบุคคลซึ่งเข้ามาก่อนบางคนมีการเกี้ยวว่าใครจะได้ห้องใหญ่กว่า ใ้ห้หรือกว่า และสะดวกสบายมากกว่า กว่าจะตกลงกันได้ทำให้ข้าราชการระดับผู้น้อยสับสนวุ่นวายกันอยู่พักใหญ่ ซึ่งแน่นอนที่สุดย่อมมีผลกระทบทำลายศรัทธาจากคนระดับล่างไม่ว่ามากหรือน้อย

ในที่สุดตนก็ต้องหาห้องนั่งทำงานใหม่ ซึ่งตนก็บอกว่า **ผมไม่ติดใจอะไรทั้งนั้น จะนั่งที่ไหนก็ได้** ในที่สุดก็ไปได้ห้องซึ่งเคยใช้เป็นที่นั่งทำงานของอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร หลังจากกรรมนี้ย้ายไปอยู่ที่ใหม่ที่บางเขนแล้ว ห้องนี้ก็ถูกใช้เป็นที่เก็บวัสดุเก่าๆ อยู่ที่ปีกด้านหลังของกระทรวงฯ. ภายในห้องมีเนื้อที่ไม่ใหญ่นัก และมีห้องเล็กๆ อีกสองห้องอยู่ติดด้านข้างอีกทั้งมีประตูเปิดถึงกันได้ ซึ่งขณะนั้นเครื่องปรับอากาศถูกถอดไปนานแล้ว

หลังจากนำโต๊ะทำงานกับชุดรับแขกขนาดเล็กอีก ๑ ชุด และตู้ใส่เอกสารที่จำเป็นอีก ๑ ลูก เข้าไปตั้งและนั่งทำงานได้วันเดียวโดยไม่ได้เรียกร้องอะไร ปลัดกระทรวงก็เดินทางมาหาและบอกว่า จะเอาเครื่องปรับอากาศมาติดตั้งอีกทั้งเอาพรมมาปูให้ด้วยตนก็บอกว่า **ผมไม่อยากจะมั้นหุหรานัก เพราะต้องการบรรยากาศที่ช่วยให้ผู้ซึ่งต้องการเข้ามาพบ มีความรู้สึกเป็นกันเองมากขึ้น** ในที่สุดก็งดพรมพรมคงเหลือแต่เครื่องปรับอากาศอย่างเดียว

สำหรับห้องเล็กสองห้อง ซึ่งติดอยู่กับด้านข้าง ห้องหนึ่งซึ่งอยู่ด้านหลังใช้ทำห้องเลขานุการ ส่วนห้องที่อยู่ด้านหน้าใช้เป็นห้องทำงานเจ้าหน้าที่ธุรการประจำตัว ถ้าใครจะผ่านเข้าห้องรัฐมนตรีหรือห้องเลขานุการจะต้องเดินผ่านห้องนี้เข้าไปก่อน ซึ่ง ณ จุดนี้ตนได้คัดเจ้าหน้าที่คนหนุ่มซึ่งมีมนุษยสัมพันธ์ดีและเชื่อว่ามีอุดมการณ์ในการทำงาน อีกทั้งกำชับไว้ให้ต้อนรับทุกคนอย่างเป็นกันเองและเรียบง่ายที่สุด ส่วนเลขานุการก็ได้ขอรับรองให้ ศาสตราจารย์ ดร.จรัญ จันทลักษณ์ ซึ่งเป็นคนมีความรู้ทั้งในด้านวิชาการและงานบริหารอีกทั้งเป็นที่ยอมรับว่ามีความเป็นกันเองกับคนทุกระดับให้เข้ามารับหน้าที่

ถัดจากนั้นมาอีกขั้นตอนหนึ่ง นายกรัฐมนตรีในฐานะรัฐมนตรีว่าการฯ ก็ช่วยขอรับรองให้ช่วยร่างโครงสร้างพื้นฐานการประสานงานและแบ่งกลุ่มกรมต่างๆ รวมถึงรัฐวิสาหกิจที่มีอยู่ในกระทรวงออกเป็น ๔ กลุ่ม ซึ่งตนเข้าใจว่าคงต้องการแบ่งงานให้รัฐมนตรีช่วยฯ ทั้ง ๔ คนรับผิดชอบโดยตรง ผมจึงกลับมาหนึ่งคิดว่ากรมไหนควรประสานงานกับกรมไหนตามธรรมชาติของการประสานงานบนพื้นฐานวิชาการตามเหตุและผล เสร็จแล้วก็นำไปเสนอรัฐมนตรีว่าการฯ เนื่องจากทราบว่าในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยคงจะไม่ได้มากระทรวงฯ. ปอยนั๊ก

ผลที่ปรากฏออกมาสอนให้ตนมีโอกาสเรียนรู้ความจริงจากอีกด้านหนึ่งซึ่งอยู่บนพื้นฐานปัญหาทางสังคมและจริยธรรม เนื่องจากสิ่งซึ่งได้รับมอบหมายให้นำมาคิดมันเปลี่ยนแปลงไปแทบจะทั้งหมดกลายเป็นว่า **กรมไหนมีอำนาจมาก มีเงินมากและมีผู้ใกล้ชิดกับราชฎอย่างกว้างขวางซึ่งสามารถใช้เป็นเครื่องมือหาเสียงได้สะดวกกว่าจะไปรวมอยู่ในกลุ่มเดียวกัน**

หนึ่ง ได้กล่าวไว้แล้วว่าตนไม่มีนิสัยชอบวิ่งเต้นเข้าไปอยู่ใกล้ชิดผู้มีอำนาจเหนือกว่า ดังนั้นผลจากการแบ่งงานและรับผิดชอบทำให้บรรดาลูกศิษย์หลายคนในกระทรวงฯ. ประจักษ์ว่า เป็นกรมเหลือเดน แต่ตนก็ได้กล่าวในเชิงสอนว่า **กรมไหนก็เหมือนกัน ผลงานมันอยู่ที่เรามุ่งมั่นทำงานจากใจจริงหรือเปล่า**

ประเด็นสำคัญประเด็นสุดท้ายเห็นจะได้แก่เรื่องการเงิน และโครงการใหญ่ๆ ซึ่งมีเงินมากโดยที่เป็นโครงการซึ่งดำเนินงานมาบ้างแล้ว กับอีกส่วนหนึ่งคือการเงินงบกลางซึ่งมีการนำโครงการที่คิดใหม่เสนอพิจารณาขอเงินทั้งสองด้านไม่ได้ตกมาถึงมือตนเลยแม้การประชุมเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ไม่มีมีการแจ้งให้ทราบล่วงหน้า ทำให้หวนกลับไปนึกถึงช่วงที่ตนจบจากวิทยาลัยไปทีแรกและสมัครออกไปทำงานในต่างจังหวัดซึ่งในสมัยนั้นค่อนข้างห่างไกลความเจริญในด้านวัตถุ ทั้งๆ ที่ตนไม่เคยเกียจจนแม้จะต้องไปทำงานในฐานะเช่นคนงานชั่วคราวจริงๆ แล้วก็มุ่งที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ แต่กลับถูกคนระดับหัวหน้างานกีดกันเสมือนว่ามารู้ดีกว่าตัว แต่ตนก็ไม่เคยถือสาใครให้มันรบกวนหัวใจตัวเอง

เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างผ่านพ้นมาถึงจุดนี้แม้จากช่วงเวลาเพียงไม่กี่หนึ่งสัปดาห์ อาจทำให้หลายคนรู้สึกว่ช่องทางในการทำงานเพื่อให้บังเกิดผลถูกปิดแทบจะสนิท แต่ตนกลับมองเห็นสองด้านและ

รู้สึกว่ แม้ช่องทางซึ่งมองออกไปด้านนอกจะถูกคนอื่นปิดไว้แต่หากมองกลับมาสู่ด้านในยอมไม่มีใครมาปิดได้ถ้าตัวเองไม่ปิดมันเอง ในสภาพความจริงเช่นนี้กลับทำให้รู้สึกทำทหายที่จะทำงานให้บังเกิดผล

ซึ่งจริงๆ แล้วหาใช่ว่าเหตุเกิดขึ้นครั้งนี้เป็นครั้งแรก แต่ตนเคยตัดสินใจโดยไม่มีเงินมาก่อน ทั้งๆ ที่ครั้งนั้นไม่มีคนอื่นปิด หากตนไม่ขอเงินเองเพราะหากขอก็คงได้ นั่นคือช่วงซึ่งไปเชิญงานประชุมกล้วยไม้โลกเข้ามาจัดในประเทศไทย ทางสำนักงบประมาณถามว่าต้องการเงินเท่าใด ตนก็ตอบไปทันทีว่า ไม่ต้องการ เมื่องานมาถึงปรากฏว่ามีผู้เดินทางมาร่วมประชุมครั้งนั้นรวม ๓,๐๐๐ คน ส่วนใหญ่กลับไปด้วยความรู้สึกประทับใจ และมีการกล่าวขวัญถึงกันต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้ อีกทั้งยังมีเงินมอบให้เป็นกองทุนในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ร่วมล้านบาท ซึ่งเรื่องราวดังกล่าวได้เขียนไว้แล้วในอดีต เพื่อให้ชนรุ่นหลังมีโอกาสศึกษาต่อไป

จากผลกระทบดังกล่าวแล้ว ได้ทำให้เกิดความรู้สึกทำทหายที่จะพิสูจน์ความจริงด้วยการมุ่งมั่นทำงานอย่างเต็มที่แทนที่จะรู้สึกท้อถอยหรือ หมดปัญญาแล้วก็อ้างว่า “ทำอะไรไม่ได้” หากจากสภาพที่เป็นจริงดังกล่าวกลับทำให้รู้สึกว่ เมื่อปิดด้านนอกก็จะมุ่งลงด้านใน จนกว่าโอกาสจะเปิดเองแล้ว ค่อยนำเอาด้านนอกเข้ามาเสริมภายหลัง

สิ่งที่น่าจะดี คงได้แก่การที่ตนไม่ต้องไปเกี่ยวข้องกับเรื่องเงิน แม้ปากกาตัวเองก็ไม่ต้องไปเซ็นอนุมัติเงินทองอะไรและตนก็ได้ไปยึดติดอยู่กับเงินและอำนาจอยู่แล้ว ข้อที่สองตนรู้สึกว่จริงๆ แล้วเงินมีอยู่แล้วในแต่ละคนซึ่งเป็นผู้ร่วมงานทั้งในกรุงและต่างจังหวัดนั้นคือเงินเดือนซึ่งรับเป็นประจำกันอยู่อย่างต่อเนือง ส่วนสิ่งที่สามตนมองเห็นว่แต่ละคนหาใช่มีเพียงร่างกายและพลังกำลังหากมีรากฐานจิตใจเป็นหัวใจสำคัญที่สุด ดังนั้นถ้ารู้จักใช้สิ่งนี้ให้เป็นประโยชน์ งานน่าจะเดินไปได้ดีกว่าการเน้นใช้เงินด้วยซ้ำ เพราะดีไม่ตีอาจทำให้เกิดการแตกแยก

ดังนั้นจึงมองเห็นได้ชัดเจนว่ถ้าเน้นนำปฏิบัติลงสู่ช่องทางนี้ได้ยอมส่งผลช่วยให้งานเดินหน้าและอีกด้านหนึ่งยอมมุ่งทิศทางลงลึกซึ่งสู่รากฐานด้วย กับอีกด้านหนึ่งก็พบว่มีโครงการเก่าๆ ซึ่งคนในกลุ่มที่มุ่งแย่งชิงเงินและวัตถุไม่สนใจ เพราะถ้าเข้าไปรับสานต่อสิ่งแรกไม่ช่วยให้ตัวได้รับอะไรตอบแทน สิ่งที่สองอาจเสี่ยงต่อความล้มเหลวทำให้ต้องได้รับผลเสียหาย กับอีกสิ่งหนึ่งคือเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีราคาสูงแต่นำมาเก็บไว้โดยที่มองไม่เห็นช่องทางนำใช้ประโยชน์ ยิ่งมุ่งความสำคัญไปยังเกษตรกรรมในชนบทน่าจะมีโอกาสนำมาใช้ได้โดยไม่ต้องจ่ายเงิน

จากประสบการณ์ชีวิตซึ่งผ่านงานในด้านการจัดการศึกษามาแล้ว โดยเฉพาะเน้นความสำคัญที่ **การพึ่งตนเอง** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ตนเป็นคนมั่นคงอยู่กับความเป็นตัวของตัวเองมาโดยตลอด** ช่วยให้มีโอกาสเรียนรู้ความจริงลึกซึ้งยิ่งขึ้น กับอีกด้านหนึ่งช่วยให้ชนรุ่นหลังมีความเคารพศรัทธา

กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะความรู้สึกซึ่งไม่ยึดติดทำให้
เข้าใจแต่ละสิ่งได้รอบด้าน

ประเด็นแรกซึ่งน่าจะนำมาบันทึกไว้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาด้วยก็คือ จากภาพทั่วไป
ของบุคลากรยิ่งในสายวิชาการและบริหาร มีจำนวนไม่น้อยที่ผ่านการศึกษาจากมหาวิทยาลัยซึ่งตนมี
โอกาสคลุกคลีมานานอย่างที่เรียกกันว่า **ถึงลูกถึงคน** และในระบบราชการไทยถ้าคิดในลักษณะ **ตาม
กระแส** จะพบความจริงว่า คนซึ่งควรใกล้ชิดที่สุดน่าจะได้แก่คนมีตำแหน่งใกล้ชิดตนที่สุด เช่นปลัด
กระทรวงและอธิบดี แต่ตนกลับมีคนระดับล่างเข้ามาหาอย่างเป็นธรรมชาติมากกว่า ส่วนระดับบนๆ
คงเป็นไปตามพิธีการเท่านั้น การที่นำประเด็นนี้มากล่าวน่าจะจะมีเหตุผลบางอย่างซึ่งคงต้องติดตามต่อ
ไป

กลับอีกสิ่งหนึ่งซึ่งใคร่ขออนุญาตทวนกลับไปกล่าวถึงคือ หลังจากประกาศแต่งตั้งให้ตนเข้า
ดำรงตำแหน่งนี้ได้มีจดหมายแสดงความยินดีมาจากหลายทางตั้งแต่นักการเมืองจนถึงชาวบ้าน มีราย
หนึ่งซึ่งเป็น ส.ส. จากพรรคการเมืองพรรคใหญ่ได้เขียนจดหมายมาแสดงความยินดี และกล่าวต่อไป
อีกว่า **รัฐบาลชุดนี้ได้อาจารย์มาร่วมคณะช่วยให้ภาพพจน์ดีขึ้น** ทั้งๆ ที่ตนเองไม่ได้เป็น ส.ส. ซึ่งน่า
จะรู้สึกไปในด้านตรงข้าม การนำเรื่องนี้มากล่าวหาใช่ยกย่องตัวเองว่าเป็นคนดีไม่ เพราะชีวิตผ่านมา
ถึงช่วงนี้ก็ไม่ต้องทำอะไรอีกแล้ว และจริงๆ แล้วตนก็ไม่สนใจมานานแล้ว แต่การเรี่ยรู้เป็นสิ่งที่หยุด
นิ่งไม่ได้ ดังนั้นหากเอาข้อมูลที่น่ามาเล่าให้ทราบไปประกอบกับเรื่องอื่นอีกอาจพบกับสังสรรรมบาง
อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ผมเป็นรัฐมนตรีที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง และเมื่อถึงช่วงประชุมสภาก็มีน้อยครั้งที่จะเข้าไป
ร่วม ส่วนใหญ่มุ่งใช้เวลาลงไปอยู่กับชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง โดยที่ที่มีความเชื่อมั่นบางสิ่งบางอย่างแฝง
อยู่ในความรู้สึกดีๆ

ตนยังจำได้ดีว่าในช่วงแรกๆ หลังจากลงไปสัมผัสชนบทใกล้ชายแดนจังหวัดภาคใต้และกลับ
มาแล้ว นักข่าวจากสถานีวิทยุแห่งประเทศไทยมาขอสัมภาษณ์โดยนำเทปมาบันทึกเสียง และถามว่า
ท่านไปตรวจงานภาคใต้ได้ไปสั่งการอะไรไว้บ้าง ตนก็ตอบไปว่า **ผมไม่ได้ไปสั่งการแต่ไปเรียนรู้จาก
เขา เพราะเขาอยู่ในพื้นที่ย่อมรู้สิ่งต่างๆ ได้ดีกว่าเรา**

ในช่วงเช้าวันนั้นหลังจากข่าวดังกล่าวออกอากาศภาคเช้าแล้ว ตอนสายก็มีการประชุมคณะรัฐ
มนตรีที่ทำเนียบรัฐบาล ผมต้องขออนุญาตเอย่ยนามบุคคลท่านหนึ่งคือ **ดร.สุวิทย์ ยอดมณี** ซึ่งขณะ
นั้นดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการสำนักนายกรัฐมนตรี ก่อนเปิดประชุมท่านผู้นี้ได้มายืนอยู่ด้านหลังผม
พร้อมทั้งกระซิบว่า **ให้สัมภาษณ์ข่าวเมื่อเช้าได้เยี่ยมมาก** พร้อมทั้งยกนิ้วหัวแม่มือชูขึ้นเล็กน้อย แล้ว
ต่างคนต่างก็ทำงานต่อไปโดยไม่ได้พูดอะไรอีก

ตนเชื่อในสังคมน้อยอย่างหนึ่งว่า แม้มองสู่ด้านนอกจะมีการแบ่งงานกันไปแล้วอย่างชัดเจน แต่หากมองสู่ด้านในย่อมพบว่ามีการประสานถึงกันหมด ยิ่งมุ่งที่ขวัญกำลังใจคนหากมีการแสดงออก ด้วยความจริงใจอย่างชัดเจน แม้เราจะไม่เข้าไปหาเขาแต่เขาจะเข้ามาหาเราเองอย่างปราศจากการ เลือกว่ามาจากกรมไหนๆ และยังสานไปถึงชาวบ้านทั่วๆ ไปอย่างเป็นธรรมชาติด้วย จึงไม่ได้ทุกข์ ร้อนอะไรกับเรื่องเงินและอำนาจซึ่งคนอื่นมาเอาไป

สิ่งที่สนใจที่สุดคงไม่ใช่การประชุมไม่ว่าในสภาหรือในระบบงาน แต่กลับเป็นเรื่องการนำตน และคณะผู้ร่วมงานลงไปสัมผัสชีวิตชาวบ้านอย่างเป็นกันเอง และลงมือทำงานร่วมกับชาวบ้านอย่างมีความสุข เนื่องจากความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปร่วมประชุมก็มีน้อยเพราะหลายสิ่งซึ่งอยู่ในระบบทางการ ก็มีคนอื่นมาแย่งเอาไปทำหมด อีกทั้งตัวเองก็ไม่ได้เน้นความสนใจมากไปกว่าการเรียนรู้ชีวิตชาวบ้าน ยิ่งในถิ่นทุรกันดาร งานลักษณะนี้ได้ถือปฏิบัติไม่น้อยไปกว่าสัปดาห์ละครั้ง และใช้เวลาครั้งละไม่ต่ำกว่า ๓ วัน

แม้ช่วงลงไปนอนที่ศาลาวัด หากมีการคิดประชุมเพื่อประสานงาน หลายหนนัดไปประชุมกันในชนบทเพื่อจะได้มีโอกาสสัมผัสกับบรรยากาศที่เป็นของจริงด้วย ส่วนสิ่งที่ไม่ค่อยจะสนใจนักเห็นจะได้แก่ การไปเป็นประธานตัดริบบิ้น หรือกดปุ่มเปิดป้ายให้แก่ธุรกิจของกลุ่มเศรษฐกิจ ส่วนการไปเป็นประธานเปิดงานโครงการต่างๆ ก็พอมีบ้างตามความจำเป็นแต่ก็ไม่บ่อยนัก

ทุกครั้งที่ออกชนบทจะมีนักข่าวโทรทัศน์กองทัพบกช่อง ๗ สี ติดตามไปด้วยเสมอ โดยที่นักข่าวเคยเล่าว่า คุณชายชาญ วรรณสูตร ผู้อำนวยการสถานีฯ. สั่งให้คอยติดตามข่าวไม่ว่าตนจะไปไหน ซึ่งจริงๆ แล้วก็ไม่เคยได้ใกล้ชิดสนิทสนมกันเป็นส่วนตัวทำให้เข้าใจว่าน่าจะเกิดจากแรงศรัทธามากกว่า

ผมมีความคิดอย่างหนึ่งว่า บ้านเมืองจะก้าวหน้าไปได้จำเป็นต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วม แต่จะร่วมได้อย่างไรถ้าความคิดแต่ละคนยังไม่เปิดกว้าง และโทรทัศน์ก็เป็นสื่อที่มีอิทธิพลกับมีบทบาทสำคัญ ถ้าให้คนส่วนใหญ่มีโอกาสสัมผัสสภาพที่เป็นความจริงในมุมมองกว้างและเน้นที่ระดับล่าง น่าจะช่วยให้การศึกษาได้รับการพัฒนาอย่างถึงรากฐานทั้งนี้และทั้งนั้นในช่วงที่ผ่านมามีคนเห็นแก่ตัวกันมาก ยิ่งมีโอกาสขึ้นไปอยู่เหนือคนอื่นมักกำหนดกรอบจำกัดความรู้คนอื่นไว้อย่างแคบๆ

ด้วยเหตุนี้เองตนจึงวางแผนใช้โทรทัศน์เป็นสื่อเพื่อให้เดินไปตามแนวคิดดังกล่าว โดยเฉพาะตัวเองสนใจลงไปสัมผัสกับสภาพของชุมชนที่อยู่แล้ว ในที่สุดก็พบว่าช่วงแรกๆ ช่างภาพไม่ยอมถ่ายแต่ก็ไม่บอก หากตนเป็นคนสนใจสิ่งต่าง ๆ ค่อนข้างละเอียด ในที่สุดก็ถามไปว่าเหตุใดจึงปิดกล้องก็ได้รับคำตอบอย่างตรงไปตรงมาว่าเคยติดตามรัฐมนตรีอื่นๆ ส่วนใหญ่จะไม่พอใจหากถ่ายภาพซึ่ง

มองเห็นว่าไม่สวยงาม และกลับไปฟ้องหัวหน้าทำให้ต้องถูกดูได้ แต่ตัวเองกลับมีแนวคิดที่ต้องการใช้ตัวเองล่อหน้ากล้องโทรทัศน์ให้ลงไปเห็นความจริงของปัญหา

ผมจึงอธิบายให้ฟังว่า เมื่อได้รับคำสั่งให้มาถ่ายภาพผมอยู่แล้วคงไม่มีใครดู และครั้งนี้ตนก็มีเจตนาที่จะให้ประชาชนเห็นภาพทุกแง่มุมของบ้านเมืองเท่าที่จะสามารถหามาให้ได้ เรามีทั้งสองทางมาร่วมกันทำให้ทุกอย่างเกิดภาพซึ่งน่าจะถือว่าสมบูรณ์พร้อมอยู่แล้วคงไม่น่าจะเป็นห่วงอะไรอีกต่อไป ยิ่งไปกว่านั้นในช่วงหลังๆ หลายครั้งหลายหนตนเขียนข่าวเองด้วย และเขาก็นำไปออกทั้งหมดโดยไม่ตัดทอนเลย

การเขียนข่าวเองและก็เป็นข่าวเกี่ยวกับตนเองก็เป็นเรื่องน่าคิด หากมองด้านเดียวอาจรู้มีความรู้สึกในแง่ร้าย แต่ก่อนที่จะคิดอย่างนั้นโปรดรับฟังคำชี้แจงเสียก่อน เนื่องจากได้กล่าวไว้แล้วว่าตนไม่คิดต้องการสิ่งใดแต่มองที่การใช้งานสร้างสรรค์แนวคิดคนทั่วไปให้เปิดกว้างและลงลึก ดังนั้นข่าวที่เขียนจึงไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับตัวเอง หากเขียนบนพื้นฐานการให้แนวคิดซึ่งทวนกระแสสังคมเท่าที่เป็นมาแล้ว ซึ่งไม่เพียงคนทั่วไปที่รับชมจากรายการข่าว แม้นักข่าวเองก็ได้รับความรู้ซึ่งเชื่อว่าจะน้อยครั้งที่จะมีโอกาสสัมผัสแนวคิดในลักษณะที่เป็นมุมมองกลับเช่นนี้

ความจริงแล้ว การคิดแก้ไขปัญหาล้มเหลวปัจจุบันถ้าไม่ยึดติดก็คงเป็นเรื่องไม่ยากในเมื่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของคนเท่าที่เป็นมาแล้วนั้นตามกระแส ทำให้เกิดปัญหาหนักยิ่งขึ้น ดังนั้นถ้ามองทวนกระแสและนำปฏิบัติด้วยความจริงใจอีกทั้งมีความมั่นคงอยู่ได้ ปัญหาต่างๆ ย่อมได้รับการแก้ไขอย่างเป็นธรรมชาติและเมื่อมีความเป็นมาเป็นธรรมชาติย่อมเกิดความมั่นคงยั่งยืนด้วย

แม้ในการพัฒนากล้วยไม้ไทย ซึ่งใคร่ขอหยิบยกเอาเรื่องการตลาดมาเป็นตัวอย่าง ตนไม่เคยเรียนเศรษฐศาสตร์ การจัดการและการค้ามาจากตำราแม่ในห้องเรียน แต่การสร้างระบบตลาดให้แก่กล้วยไม้ไทยเริ่มจากช่วงปูพื้นฐานก็คิดอย่างง่ายๆ โดยที่พบว่าเกษตรกรผู้ผลิตซึ่งไม่ใช่กล้วยไม้ เพราะกล้วยไม้ในช่วงนั้นเพิ่งเกิดใหม่จึงเพิ่งเริ่มต้น แต่กล่าวถึงผู้ผลิตพืชผลอื่นๆ จะถูกกลุ่มผลประโยชน์ที่เหนือกว่าปิดหูปิดตาโดยไม่ยอมให้รู้เรื่องราวซึ่งอยู่ภายนอกไร่สวน ตนก็ใช้วิธีแก้ปัญหา รวมถึงพัฒนาโดยการนำชาวสวนออกไปสัมผัส และเริ่มต้นที่ผลิตผลซึ่งเขาทั้งหลายเป็นผู้ผลิตว่า มีคนเอาไปทำอะไรและได้รับผลประโยชน์อย่างไร กับอีกด้านหนึ่งไม่ว่ามีโอกาสเดินทางไปไหน ก็ไปถ่ายภาพเอาความจริงมาเปิดเผย รวมทั้งวิจารณ์โดยเน้นที่ความเป็นตัวของตัวเองซึ่งเป็นด้านที่ถือรากฐานด้วย

ช่วงหลังๆ ได้ทราบจากนักข่าวว่า พอรู้ว่าจะติดตามผมไปทำงาน หลายคนชั้นอาสาจะออกไปด้วย นอกจากไปด้วยความสบายใจแล้ว ตนยังให้ความเป็นกันเองกับทุกคน ไม่ว่าจะร่วมรับ

ประทานอาหารด้วยกันและเรื่องอื่นนอกจากนั้นยังมีนักข่าวหนังสือพิมพ์ซึ่งประจำอยู่ที่กระทรวงหลายคนที่ตนมักชวนไปด้วยถ้าไปโดยรถยนต์ก็นั่งคุยกันไปในคันเดียวกัน เพราะในความรู้สึกไม่เคยนึกว่าเป็นนักข่าวหรือนักอะไรอื่น นอกจากเห็นว่าเป็นเยาวชนคนรุ่นหลังซึ่งควรส่งเสริมให้มีความรู้ แม้ระหว่างที่อยู่ห้องทำงานมักมีบางคนเข้าไปคุยด้วยอย่างเป็นกันเอง ช่วยให้ตนมีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับชีวิต เนื่องจากสนใจถามถึงความเป็นมาตั้งแต่เรื่องครอบครัว จนกระทั่งการศึกษาของแต่ละคน แม้ผมพ้นตำแหน่งแล้วก็ยังมีการติดต่อถึงซึ่งกันและกันต่อมาอีก บางรายยังเป็นเจ้าภาพแต่งงานให้ด้วย

ระหว่างนั้นเมื่อนานๆ จะไปร่วมประชุมสภาฯ. สักครั้ง แต่ก็มีเสียงจาก ส.ส.บางคนมาเข้าหาว่า **อาจารย์ระพีฯ. เข้าถึงชาวบ้านยิ่งกว่า ส.ส.หลายคน** และมีเสียงจากคนทั่วไปบางคนปรารภว่า **ติดตามข่าวอาจารย์ระพีฯ. ให้ดีเถอะจะได้เห็นความจริงในบ้านเมืองอย่างกว้างขวาง** กลับมีอีกเสียงหนึ่งซึ่งมาเข้าหาว่า **ไม่เคยได้ยิน ส.ส. คนไหนพูดเกี่ยวกับ อาจารย์ระพีฯ. ในแง่ลบ**

ตนต้องขออภัยที่นำคำพูดลักษณะนี้มากล่าว แต่ถ้ารู้ว่าผู้เขียนได้ประกาศยืนยันความจริงไว้แล้วว่า ตนจะไม่ขอรับตำแหน่งแม่อำมลิสินจ่างใดๆ อีก ซึ่งก็ได้ถือปฏิบัติมากกว่า ๑๕ ปี แล้วน่าจะช่วยให้เข้าใจได้ว่าการกล่าวในลักษณะนี้คงมีวัตถุประสงค์ที่มองดูอีกด้านหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ฮวดตัวเพื่อหวังชื่อเสียงหรือสิ่งอื่นใด

หากทวนกลับไปพิจารณาถึงสิ่งซึ่งกล่าวไว้ในช่วงแรกว่าหลังจากโปรดเกล้าฯ. ให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีแล้ว ตนก็ได้รับจดหมายแสดงความยินดีซึ่งฉบับหนึ่งส่งมาจาก ส.ส. ในพรรคใหญ่คนหนึ่ง โดยที่มีมาถึงพร้อมกับกล่าวต่อไปว่า **รัฐบาลชุดนี้ได้ตนเข้าไปร่วมคณะฯ. ช่วยให้ภาพพจน์ดีขึ้น** เนื่องจากในช่วงนั้นกำลังถูกมองด้วยภาพซึ่งไม่ค่อยจะดีนัก การที่นำมากล่าวหากไม่ใช่เพื่อต้องการยกตัวเองย่อมมีความมุ่งหมายอยู่ที่อีกด้านหนึ่ง

ดังนั้นประเด็นจึงน่าจะมุ่งมายัง **ภาพรวมระหว่างกลุ่มคนที่เข้าไปเป็น ส.ส. กับที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง** ซึ่งทำงานโดยไม่ถูก ส.ส. คัดค้านแม้แต่เรื่องเดียวซึ่งจำเป็นต้องมองได้ลึกจึงเห็นคำถามคำตอบได้ว่า **ความเป็นประชาธิปไตยอยู่ที่ต้องเป็น ส.ส. เท่านั้นหรือ** การนำเอาประสบการณ์จากตัวเองมาเป็นประเด็นนำสู่การวิเคราะห์ก็เพราะเหตุว่าเท่าที่ชีวิตผ่านพ้นมาแล้ว ตนเน้นเรียนรู้ความจริงจากการนำปฏิบัติและพิสูจน์ได้แล้วแทบทุกเรื่อง

อนึ่ง ระหว่างเดินทางออกชนบท ถ้าใช้เวลาเยี่ยมหน่วยงานต่างๆ จะได้รับการต้อนรับจากหัวหน้างานอย่างใกล้ชิด ส่วนลูกน้องยังอยู่ห่างแหวจะยืนอยู่ห่างๆ อย่างดีก็เข้ามาบริการนำดื่มและกาแฟ คนเหล่านี้ล้วนเป็นรุ่นหลังๆ ซึ่งฟังจบจากมหาวิทยาลัยไม่นานและระหว่างที่เรียนก็มักเรียกตนว่า **คุณพ่อ** จากความรู้สึกอันเป็นธรรมชาติ ทำให้ความรู้สึกระหว่างอิทธิการบดกับนิลิตแทบไม่มีหลง

เหลืออยู่ในหัวใจ หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวว่า **เราพียงผ่านพื้นบรรยากาศที่มีความสัมพันธ์อย่างอบอุ่นระหว่างกันและกันมาหมดๆ**

ตนกลับมาถึงที่ทำงานจึงมีแนวคิดใหม่ๆ เกิดขึ้นอีก ด้วยเหตุที่เห็นว่า **ตนกำลังสวมหมวกอยู่สองใบ ใบหนึ่งเป็นของปลอม ส่วนอีกใบหนึ่งเป็นของจริง** ดังนั้นบางสิ่งจึงต้องถอดใบปลอมออกเพื่อใช้ใบจริงให้เป็นประโยชน์ร่วมด้วยอีกทางหนึ่ง จึงได้ซื้อเสตมป์ใส่ลิ้นชักโต๊ะทำงานเอาไว้เป็นแผนพอว่างก็เขียนจดหมายส่วนตัวถึงลูกศิษย์ในระดับปลายแถว โดยไม่ได้ไปว่าร้ายใครต่อใคร เพียงถามถึงสารทุกข์สุขดิบเช่นครูกับศิษย์หรือพ่อกับลูก และแทรกเอาแนวคิดพื้นฐานเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเข้าไปในแต่ละช่วง

โดยปกติแล้วในบรรยากาศราชการต่างๆ ไป คณะระดับทางแถวแม้ระดับกลางๆ ก็แทบไม่ได้มีโอกาสสัมผัสจดหมายจากรัฐมนตรีโดยตรง และจดหมายซึ่งเขียนไปถึงก็ไม่เกี่ยวกับเรื่องงานจึงไม่ได้ข้ามหัวใครลงไป กรณีนี้มีส่วนกระตุ้นให้เกิดกำลังใจและเสริมขวัญในการทำงานได้ไม่น้อย ทำให้คณะระดับล่างรู้สึกกระตือรือร้นเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดและการปฏิบัติจากผู้ใหญ่ถ้าทำด้วยใจรักและมีเมตตาจริงย่อมไม่ละทิ้ง แม้บางช่วงจะมีงานอย่างอื่นแต่ใจก็คงไม่ลืมหูลืมตาไปไหน บางทีหันมาสานต่อดังที่มักกล่าวกันว่า **คนเป็นครูด้วยจิตวิญญาณจริงย่อมไม่ละทิ้งศิษย์** โปรดอย่าคิดว่าคนมีมากจะทำไม่ได้ทั่วถึง เพราะถ้ารู้จริงย่อมเข้าใจได้ว่า ถ้ามีความจริงใจที่จะทำย่อมมีธรรมชาติที่จะกระจายตัวได้เอง

อนึ่ง มักกล่าวกันว่า **ความลับย่อมไม่มีในโลก** สำหรับผู้บริหารระดับบนโดยระบบควรทำงานใกล้ชิดติดตนอยู่แล้ว คงทราบว่ามีสายสัมพันธ์อย่างเป็นระหว่างชั้นบนกับด้านล่าง แต่ไม่ใช่เพราะเป็นพรรคพวกย่อมต้องปรับตัวเองอย่างปฏิเสธไม่ได้ และเรื่องนี้ถ้ามองที่ผู้ใหญ่น่าจะเข้าใจว่า **ใช้แนวคิดและวิธีปฏิบัติที่เป็นกลางเพื่อแนะนำถึงหลักในการดำรงชีวิตการทำงานให้แก่คณะระดับล่างๆ**

ทำให้ผู้บริหารระดับบนซึ่งอยู่รองลงไปเริ่มหันเหทิศทางการทำงานลงสู่ระดับล่าง บางครั้งพบคณะระดับล่างๆ เป็นการส่วนตัวก็เริ่มได้ยื่นคำปรารภในทำนองว่า **คุณพ่อครับแต่ก่อนพวกผมไม่เคยพบหน้าเจ้านายเลย แต่มาถึงช่วงนี้ก็กลับลงมาหาเองแถมมีภาษาพูดใหม่ๆ ในความหมายของการพัฒนาคนในระดับล่าง ซึ่งไม่เคยได้ยินมาก่อน** พอได้ฟังก็ทำให้มองเห็นภาพว่า สิ่งที่ถูกกล่าวแล้วน่าจะมีเหตุผลสืบเนื่องมาจากอะไร

ปกติไม่ว่าเดินทางไปไหนตนไม่ชอบสร้างความเดือดร้อนให้กับใครและความรู้สึกไม่ดีในสายตาคนทั่วไป หากเห็นที่การให้ความอบอุ่นและขวัญกำลังใจ ดังนั้นจึงไม่ชอบให้มีพิธีการ แม้บางช่วงอาจมีความจำเป็นอยู่บ้าง แต่ก็ควรกระทำอย่างมีเหตุมีผล ยิ่งรณวิฑูตารวจนำหน้าได้ขอร้องให้งดอย่างเด็ดขาด และการอยู่ในตำแหน่ง ตนไม่เคยใช้เครื่องเสล็คอปเตอร์เพื่องานราชการแม้แต่ครั้ง

เดียว ช่วงที่อยู่ในกรุงเทพฯ. บางครั้งยังขึ้นรถแท็กซี่ไปทำงานที่กระทรวงด้วยทำให้มีโอกาสคุยกับคนขับรถช่วยให้มีโอกาสรับรู้ข้อมูลต่างๆ เพิ่มขึ้น

ช่วงนั้นตนเป็นประธานกรรมการจัดพิมพ์หนังสือชุดเผยแพร่ความรู้ให้ชาวบ้านด้านอาชีพขององค์การคำครุสภา ซึ่งงานนี้ทำมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ก่อนเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี เมื่อเข้ามาดำรงตำแหน่งนี้จึงอาศัยการประสานงานร่วมกัน โดยนำคณะฯ ลงไปสัมผัสบรรยากาศชาวบ้านในชนบทเพื่อต้องการให้แต่ละคนเกิดแนวคิดใหม่ๆ โดยที่หวังว่าน่าจะใกล้ความจริงของชาวบ้านมากขึ้น แต่จะไม่บอกใครว่าตนเป็นรัฐมนตรีด้วย

วันนั้นนัดกันไปที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งในเขตจังหวัดสิงห์บุรี ระหว่างเดินไปตามคันคูชลประทานก็พบหญิงชาวบ้านวัยกลางคนนั่งอยู่ที่หัวสะพานไม้ซึ่งยื่นลงไปในลำรางชลประทานระหว่างยกยอจับลูกกุ้งลูกปลาที่ล้างถ้วยเขียวในชามอ่างใบย่อมๆ ตนลงไปนั่งยองๆ ริมตลิ่งคุยด้วย คุยกันไปสักครู่ก็ขอเชิญขึ้นบ้านซึ่งเป็นเรือนไม้ใต้ถุนโปร่งอยู่ห่างคันคูไปไม่มากนัก

ตนตามขึ้นไป พอขึ้นไปถึงชานเรือนซึ่งปลูกแบบบ้านชนบท ก็มีการยกบั้งน้ำร้อนและถ้วยมาให้จากน้ำใจอันเป็นธรรมชาติของคนชนบท ตนก็รับมาและสนองน้ำใจให้สมบูรณ์ หลังจากนั้นก็เหลือบไปเห็นระนาดเอกจึงลุกไปนั่งตีเล่นโดยที่พอเล่นได้เล็กๆ น้อยๆ เราไปกันไม่กี่คนและร่วมกันไปอย่างเป็นกันเองโดยไม่มีวีแววของพิธีการแม้แต่น้อย แต่ในที่สุดความก็แตกเพราะมีคนหนึ่งคุยกับชาวบ้าน คุยไปคุยมาก็ไปกระซิบบอกว่า นั่นคือรัฐมนตรีทำให้บรรยากาศซึ่งเคยเป็นธรรมชาติหายไปร่วมครึ่งหนึ่งอย่างเห็นได้ชัด **นี่คือความจริงที่สอนให้รู้ถึงความแตกต่างระหว่างบรรยากาศบนพื้นฐานธรรมชาติกับบรรยากาศที่เป็นทางการ** และหัวใจสำคัญซึ่งช่วยให้งานได้ผลตามเป้าหมายหรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งนี้ โดยที่กล่าวได้ว่าบนพื้นฐานความเป็นธรรมชาติเท่านั้นที่จะสามารถช่วยให้ทั้งสองด้านเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้อย่างลึกซึ้ง

ในวันนั้นระหว่างที่เดินอยู่บนคันนา มีเด็กผู้ชายอายุราวๆ ๑๐ ขวบ ๒ คนเข้ามาจับมือข้างละคนถือไว้แน่น และไม่รู้ว่าตนจะเดินไปทางไหนเด็กสองคนนี้จะเกาะไปด้วยตลอด ทราบจากชาวบ้านว่าเป็นเด็กใบ้ มีบางคนเตือนให้ระวังโดยที่กล่าวว่าเด็กสองคนนี้ร้ายนักแต่แทนที่ตนจะระวังกลับนึกสงสาร โดยที่คิดว่าคงเป็นเพราะเด็กคู่นี้ถูกคนในหมู่บ้านมองในแง่ร้ายจึงได้เข้ามาจับมือและยึดไว้แน่นโดยที่หวังว่าจะได้รับความอบอุ่นบ้าง **นี่คืออุทาหรณ์ซึ่งใคร่ขอฝากไว้สำหรับผู้ใหญ่ที่ประสงค์จะพัฒนาคุณภาพของเด็ก รวมถึงผู้มีอำนาจซึ่งต้องการพัฒนาคุณภาพคนระดับกลาง**

อีกเรื่องหนึ่งซึ่งใคร่ขอนำมาเล่าไว้ให้คิดคือ บางครั้งการเดินทางออกท่องถิ่นเราก็ไม่ได้แจ้งให้ทราบล่วงหน้า แต่เข้าถึงตัวเลยทีเดียว ทำเอาถูกข้าราชการที่นั่นต่อว่าโดยอ้างเหตุผลว่า ถ้าเกิดอะไรขึ้นเขาจะต้องรับผิดชอบซึ่งเป็นข้ออ้างที่ข้าราชการมักนำมาใช้ ตนเองก็เป็นด้วยในเรื่องนี้ แต่ทุกสิ่ง

ย่อมมีสองด้านเสมอ ดังนั้นสมมุติว่ามีอะไรเกิดขึ้นถ้าตนบอกว่าเป็นคนตกลงใจปฏิบัติเองและไม่คิดเอาเรื่อง ทั้งนี้และทั้งนั้นถ้าคิดจะแก้ปัญหาซึ่งเรียกกันว่า **ผักชีโรยหน้า** ก็คงต้องยอม

วันหนึ่งระหว่างการเดินทางไปดูงานในช่วงฤดูทำนา ก็มีข้าราชการระดับสูงของกรมและระดับรองๆ ลงมาติดตามไปด้วยตามธรรมเนียมที่พบทั่วๆ ไปของระบบราชการ ซึ่งมักเรียกกันว่า **ไปตรวจงาน** ทั้งๆ ที่ตัวนายใหญ่เองก็ดำนายังไม่เป็น พอไปยืนอยู่ริมคันนาดูชาวบ้านหลายคนดำนาอยู่ ตนก็ก้าวลงไปในน้ำและร่วมดำนากับชาวบ้านอย่างเป็นกันเอง ภาพซึ่งเห็นเป็นสังขรณ์ในขณะนั้นก็คือคนระดับบนเดินเลี้ยวออกไปอยู่ห่างๆ ส่วนคนระดับล่างและคนรุ่นหนุ่มก้าวลงไปร่วมดำนากับชาวบ้านอย่างสนุกสนาน

ช่วงก่อน ๆ ตั้งแต่ยังอายุไม่มากนัก ตนเคยเห็นบริเวณจังหวัดระยอง ตราด กระทั่งถึงจันทบุรี เต็มไปด้วยป่าค่อนข้างทึบ แม้แถวบ้านเพ็ก็ยังมีป่าสูงและมีช้างป่าเป็นโขลง ถัดจากนั้นมาสวนผลไม้และสวนยางพาราก็เข้ามาเบียด แม้ที่ห้วยโป่งยังมีสภาพป่าซึ่งคนธรรมดาบุกเข้าไปแทบไม่ได้ ในช่วงต้นเดือนเมษายนซึ่งที่อื่นๆ ค่อนข้างแล้งจัด แต่ที่นั่นก็เริ่มมีฝนตกเป็นช่วงๆ ที่บริเวณอ่างเก็บน้ำบางพระซึ่งแต่ก่อนยังไม่มีอ่างน้ำ บริเวณก้นอ่างยังเป็นสวนเงาะ

ถัดจากนั้นมาไม่เกิน ๒๐ ปี สวนยางพาราซึ่งแต่ก่อนนั่งรถผ่านไปยังมีบริเวณติดต่อกันอย่างกว้างขวางได้เปลี่ยนมาเป็นไร่มันสำปะหลังจนกระทั่งสวนยางแทบจะมองไม่เห็นหลงเหลืออยู่อีกเท่าไร เนื่องจากทางราชการเองก็เห็นแก่เงินเป็นใหญ่แทนที่จะให้มีกระแสการพัฒนาจากรากฐานคนชั้นมหาพืชผล เนื่องจากการเลี้ยงสัตว์ในยุโรปช่วงนั้นกำลังมีความต้องการมันสำปะหลังไปใช้ทำอาหารสัตว์ ประกอบกับเกษตรกรไทยก็มีรากฐานขาดความลึกซึ้งจึงไม่อาจทำข้อมูลเกี่ยวกับตลาดด้วยตัวเองได้ ทำให้ยึดติดการบอกเล่าจากทางราชการ ซึ่งในที่สุดก็ทำให้พื้นดินเต็มไปด้วยไร่มัน คุณภาพของดินจืดมากและสีดินแทบจะเป็นสีขาวยิ่งไปกว่านั้นทาง อี.อี.ซี. ซึ่งเป็นองค์กรร่วมยุโรปเองก็เริ่มปฏิเสธที่จะรับซื้อ

ช่วงนั้น ตนลงไปในพื้นที่ด้วยตัวเองพร้อมคณะ เพื่อหารือและวางแผนนำสวนยางพาราและสวนผลไม้กลับมาอีกครั้ง ในขณะที่ อี.อี.ซี. ประกาศส่งเสริมให้ไทยเริ่มต้นโครงการปลูกถั่วพูลู ซึ่งตนเองรู้ไส้ฝรังมาแล้วจึงไม่สนใจมากนัก

เรื่องนี้ได้เริ่มต้นขึ้นจากโครงการซึ่งมีการปรึกษาหารือและวางแผนกันที่พื้นดินจริงๆ ทั้งๆ ที่ไม่มีเงินอยู่ในมือ คงมีแต่ของเก่าซึ่งใช้อยู่ในกระบวนการทำงานประจำวัน อาจเป็นเพราะว่าไม่มีเงินก็เป็นได้ที่ทำให้งานนี้ได้รับผลสำเร็จอย่างถึงรากฐานโดยเฉพาะผู้ร่วมงานซึ่งได้รับความรู้อย่างลึกซึ้งเริ่มต้นจากการตระเวนสำรวจพื้นที่ในจังหวัดระยองก่อนอื่นว่ามีส่วนไหนของงานที่จะนำมาดัดแปลงให้ได้ แล้วสานบริการทางวิชาการซึ่งขณะนั้นมีฐานที่ยังเหลืออยู่ อยู่ในจังหวัดภาคใต้ทั้งในด้านพันธุ์ยาง

และงานผลิตระดับพื้นฐาน ยังจำได้ว่าคณะเรานั่งล้อมประชุมกันบนพื้นดินจริงๆ หลังจากที่ตนพ้นตำแหน่งมาแล้ว ผ่านไปทางนั้นก็เริ่มเห็นต้นยางพาราเติบโตขึ้นมาระหว่างแถวมันสำปะหลัง เพราะไม่แนะนำให้อ่างไร่มันทั้ง แต่เปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ผสมกลมกลืนกันไป ทำให้เกษตรกรเดือดร้อนน้อยที่สุด

ตนขออนุญาตกล่าวอย่างมั่นใจว่า ถ้ากลุ่มบุคคลผู้วางแผนเรื่องนี้ไม่สามารถนั่งประชุมบนพื้นดินได้ งานดังกล่าวก็ไม่น่าจะสำเร็จลงได้ในสภาพความจริงขณะนั้น เนื่องจากคนที่รังเกียจความสำคัญของพื้นดินย่อมมีแนวคิดซึ่งปรากฏออกมาเป็นสังขรณ์ว่า “เพราะไม่มีเงินจึงทำไม่ได้”

อีกสิ่งหนึ่งซึ่งใครจะขออนุญาตนำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้คือ ตนทราบมาว่ากรมประชาสัมพันธ์โดยประชาสัมพันธ์เขตขอนแก่น มีรถประชาสัมพันธ์ซึ่งซื้อมาแล้วไม่ได้ใช้งานอยู่หลายคัน และตัวเองก็เป็นคนสนใจเก็บของที่ไม่ได้ใช้งานเอามาใช้งานด้วยจึงได้ประสานงานกับทางกรมประชาสัมพันธ์ ทำโครงการ **เพื่อชีวิตเกษตรกร** ขึ้นในช่วงนั้นพอดีกับมีรองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ท่านหนึ่งคือ คุณ วิชิต หอมโกศล มีลักษณะต้องกันคือ เป็นคนอยู่ง่ายกินง่ายและใช้ชีวิตแบบลูกทุ่ง เราจึงนำคณะลงพื้นที่ด้วยกันโดยเน้นพื้นที่ภาคอีสาน

ภายในรถจะมีเอกสารเผยแพร่ความรู้ เมล็ดพันธุ์พืชซึ่งคิดว่าน่าจะเหมาะสมกับชาวบ้านในท้องถิ่นติดไปด้วย คณะเราไปใช้ศาลาวัดตามหมู่บ้านเป็นที่พบปะล้อมวงคุยกับชาวบ้านโดยที่พยายามทำให้บรรยากาศเป็นธรรมชาติที่สุด บางครั้งออกไปไกลหน่อยก็ไปนอนตามศาลาวัดด้วย โดยไม่มีความรู้สึกซึ่งเอาตำแหน่งติดตัวไป เพราะหากติดไปคงทำให้การถ่ายทอดความรู้ไม่อาจเข้าถึงได้อย่างลึกซึ้ง กับอีกอย่างหนึ่งเราก็ไม่ได้ความรู้สึกที่ช่วยให้เห็นคุณค่าของตัวเองซึ่งถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเช่นกัน

ยังมีกรณีอื่นๆ ซึ่งน่าหยิบยกมาเป็นตัวอย่างเพื่อการศึกษาอีกหลายอย่าง แต่ก็คิดว่าถ้ามองได้ลึกซึ้งถึงเงื่อนไขซึ่งปรากฏอยู่ในรากฐานความคิดน่าจะพบว่า มีหนึ่งเดียวเท่านั้นคือ ด้านที่อยู่ในจิตใจก็คือ รากฐานความคิดที่อิสระกับด้านซึ่งอยู่ภายนอก เพราะมีรากฐานอิสระจึงช่วยให้มองเห็นช่องทางอย่างหลากหลายให้สามารถปรับแนวคิดตัวเองได้อย่างปราศจากการยึดติดจึงหาทางออกได้อย่างคล่องตัวโดยไม่ต้องแย่งชิงกับใคร

ช่วงถัดมาไม่นานก็มีข่าวการปรับคณะรัฐมนตรีใหม่ บางคนให้ความเห็นว่าตนคงไม่มีโอกาสทำงานในตำแหน่งนี้ต่อไป เพราะไม่เคยวิ่งเต้นไปหานายกฯ. แม้ในฐานะรัฐมนตรีว่าการฯ. ถ้าจะถามว่าเหตุผลอะไรคงตอบว่า เป็นเพราะไม่มีงานที่จะต้องไปพบปะหารือ เนื่องจากเงินก็ไม่มีการใช้ เรื่องอื่นๆ ซึ่งเป็นทางการก็ไม่ตกมาถึงตน แต่ที่มีด้านคืออยู่ด้วยก็คือ ท่านปล่อยให้คิดและทำงานได้อย่าง

อิสระทุกๆ เรื่องโดยที่ไม่เข้ามาแทรกแซงใดๆ ทั้งสิ้น แต่ในที่สุดเมื่อประกาศคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ปรากฏว่า ตนมีชื่ออยู่ที่เดิมต่อมาอีก

เรื่องสุดท้ายที่ใครขอหยิบยกมาเป็นตัวอย่างก็คือ โดยทั่วๆ ไป ถ้าเป็นเรื่องราวต่างๆ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานความเป็นกลางโดยเฉพาะด้านวิชาการ โดยที่ไม่มีผลประโยชน์ซึ่งอาจมีโอกาสได้รับเป็นการส่วนตัวด้วย เมื่อเสนอถึงรัฐมนตรีตามลำดับขั้นตอน แม้จะมีผู้สรุปเสนอในช่วงสุดท้ายก็มักพบกับคำว่า “รับทราบ” โดยไม่สนใจอ่านและคิดถึงว่าจะใช้ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร อย่างดีก็ทำตามคำบอกของผู้ที่อยู่ภายใต้ เรื่องทำนองนี้ส่วนใหญ่จะมาจากรายงานการไปดูงานต่างประเทศ ดังเช่นที่มักกล่าวกันว่า รัฐมนตรีคือตรายางสำหรับเรื่องทำนองนี้

ตนได้นำเรื่องทำนองนี้มาใช้ให้มีผลพัฒนาความกระตือรือร้นและแนวคิดของคน โดยที่เชื่อว่าได้ผลไม่มากก็น้อย แทนที่จะปล่อยให้มันเป็นเพียงแผ่นกระดาษซึ่งในที่สุดก็เก็บเข้าลิ้นชัก

สิ่งซึ่งนำไปปฏิบัติก็คือ เมื่อรายงานดังกล่าวได้รับเสนอมาตามลำดับจนถึงตนหลังจากอ่านสรุปแล้วทำให้มองเห็นประเด็นเงื่อนไขสำคัญๆ ที่แฝงอยู่ในความลุ่มลึกได้ทุกเรื่อง ทั้งๆ ที่มองเห็นคำตอบแล้ว แต่เนื่องจากผู้เสนอรายงานอาจยังเข้าไม่ถึง จึงตั้งเป็นคำถามกลับไปเพื่อค้นหาคำตอบด้วยตนเองแล้วเสนอกลับมาใหม่ ทำให้มีผลสำคัญๆ เช่น สิ่งแรกเปลี่ยนแนวคิดซึ่งเคยมีมาแต่ก่อนว่า เสนอขึ้นไปเถอะ ผู้ใหญ่คงไม่อ่าน เมื่อเกิดสภาพเช่นนี้ขึ้นย่อมไม่กลับไปคิดค้นหาวิธีการนำใช้ประโยชน์ แถมยังสร้างภาวะดังเช่นที่กล่าวกันว่า “เข้าขามเย็นขาม”

ประการที่สอง การสอบถามกลับไปยิ่งเป็นสิ่งซึ่งตนรู้แล้ว ย่อมมีเป้าหมายที่ลึกซึ้งกว่าเพียงการได้นำคำตอบที่ถูกต้องเท่านั้น หากมีผลข้างล่าง ภาวะติดเปลือก ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการแก้ปัญหาอย่างถึงรากฐานเพื่อให้สามารถทำงานด้วยแนวคิดที่แหลมลึกกว่าเก่า

และประการที่สาม ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติบังเกิดกำลังใจโดยที่รู้ว่าผู้ใหญ่สนใจให้ความสำคัญแก่งานซึ่งตนทำด้วย ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากคนรุ่นหลังให้ความสำคัญเคารพศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ย่อมช่วยให้วิธีการลักษณะนี้ได้ผลในการพัฒนาสติปัญญาเพิ่มขึ้น

ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากนายกรัฐมนตรียุคแรกออกจากตำแหน่งกลางสภาในที่สุด แต่ตนก็นั่งทำงานต่อไปจนครบวาระสุดท้ายตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ จึงพบเหตุการณ์บางอย่างต่อไปอีก เนื่องจากวันหนึ่งปลัดกระทรวงได้เข้าไปพบที่ห้องทำงานพร้อมกับในมือที่หลายเรื่องไปเสนอให้พิจารณา เมื่อตนรับมาดูจึงพบว่า เป็นเรื่องที่อยู่ในความรับผิดชอบของผู้อื่น จึงชี้แจงไปว่าเราได้แบ่งงานกันรับผิดชอบไปแล้วและเรื่องเหล่านี้จึงควรอยู่กับกรมงานซึ่งตนไม่ได้รับผิดชอบ หากปฏิบัติไปอาจทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนก้าวก่ายงานคนอื่น

ปลัดกระทรวงจึงชี้แจงต่อไปว่าขณะนี้ไม่มีใครอยู่เลย หลังจากนายกา. ประกาศลาออกแล้วก็หายตัวกันไปหมด หากท่านไม่ช่วยจะทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน เพราะเรื่องเหล่านี้มีผลโดยตรงต่อชาวบ้านตนจึงตัดสินใจนำมาพิจารณาและดำเนินการให้เสร็จสิ้นไปในที่สุด

บทสรุปจากประสบการณ์ในช่วงที่เข้าไปเป็นรัฐมนตรี ได้สอนผมให้มีความรู้สึกอีกซึ่งยิ่งขึ้นว่า ตนได้รับบทเรียนชีวิตถึงความจริงอีกระดับหนึ่งทำให้มีความรู้สึกชัดเจนยิ่งขึ้นว่า วิธีทางดังกล่าวทำให้สิ่งซึ่งตนควรยึดถือต่อไปในขณะที่มุ่งแสวงหาสัมฤทธิ์ผลไม่ แม้หลังจากพ้นตำแหน่งมาได้ไม่นานจะได้รับฟังคำปรารภจากบางคนว่า “อาจารย์ระพีฯ.เป็นรัฐมนตรีที่มีผลงานเด่นชัดมาก” แต่ตนก็รับฟังจากรากฐานซึ่งปล่อยวางพอสมควรแล้วจึงไม่หลงอยู่กับมัน

หลังจากพ้นตำแหน่งได้ไม่นาน ตนก็ได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรในการประชุมนานาชาติที่ญี่ปุ่น จากคำปรารภดังกล่าวดูเหมือนมีผลกระทบต่อนักท่องเที่ยวอะไรบางอย่างกล่าวคือ ก่อนออกเดินทางไปต่างประเทศ ได้มีจดหมายเรียนพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ โดยสรุปสาระสำคัญได้ว่า แม้ระหว่างที่ผมทำงานในตำแหน่งนี้จะได้พบปะใกล้ชิดกับท่านมากนัก แต่จากสายตาและความรู้สึกของประชาชนคนทั่วไป ถ้าเห็นว่าท่านมีผลงานเป็นที่ยอมรับ ก็ขอมอบให้เป็นคุณความดีของท่านทั้งหมด เนื่องจากท่านเป็นผู้ให้โอกาสผมทำงาน สิ่งใดที่ขาดตกบกพร่องผมขอรับไว้เพื่อปรับปรุงแก้ไขตัวเองต่อไปในอนาคต

แล้วทุกสิ่งทุกอย่างก็ผ่านไป คงเหลืออยู่แต่สิ่งซึ่งตนได้รับจากประสบการณ์อันนับได้ว่ามีคุณค่ายิ่งขึ้นสำหรับชีวิตอนาคต ถึงแม้ใครจะต้องการส่วนนี้และตนปรารถนาจะให้ก็คงไม่อาจเป็นไป

๒๖ ตุลาคม ๒๕๓๙